

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра міжнародних економічних відносин

Обраець Максим Вікторович

(прізвище, ім'я, по батькові)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Організація міжнародного бізнесу за стратегією імпортозаміщення»
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Студента 2 курсу _____ Обраець М.В.
(номер курсу) (підпис) (ініціали, прізвище)

групи Ме.мз-11с
(шифр групи)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

Кваліфікаційна магістерська робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Керівник: доцент, д.е.н _____ Галинська Ю.В.
(посада, науковий ступінь) (підпис) (ініціали, прізвище)

Суми – 2022 рік

АНОТАЦІЯ

Обрамец М.В. Організація міжнародного бізнесу за стратегією імпортозаміщення. – Кваліфікаційна магістерська робота. Сумський державний університет, Суми, 2022 р.

У роботі досліджено сутність імпортозаміщення, моделі та форми у контексті пріоритетів національного розвитку. Проведений аналіз основних факторів, які впливають на імпортозаміщення України. Основною метою цього є розроблення основних напрямів та інструментів реалізації стратегії імпортозаміщення машинобудівних підприємств Сумської області.

Досліджено організація міжнародного бізнесу через формування дієвої моделі імпортозаміщення. Стратегія визначатиме курс формування та реалізації державної політики, пріоритетів та напрямів, послідовності дій у сфері імпортозаміщення та створення Кластеру, як ефективного об'єднання інтересів учасників та диверсифікації їх ризиків.

Ключові слова: стратегії імпортозаміщення, методологія імпортозаміщення, кластер, державна політика, машинобудівні підприємства.

ANNOTATION

M. V. Obramets Organization of international business according to the strategy of import substitution. – Master's qualification thesis. Sumy State University, Sumy, 2022

The work examines the essence, models and forms of import substitution in the context of national development priorities. An analysis of the main factors affecting import substitution of Ukraine was carried out. The main purpose of this is to investigate the relevance of the implementation of the policy of import substitution in Ukraine and its expediency for today.

The organization of international business through the formation of an effective model of import substitution is researched. The strategy will determine the course of formation and implementation of state policy, priorities and directions, the sequence of actions in the field of import substitution and the creation of a Cluster, as an effective unification of the interests of participants and diversification of their risks.

Keywords: import substitution strategies, import substitution methodology, cluster, state policy, machine-building enterprises.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра міжнародних економічних відносин

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ
(спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»)

студенту 2 курсу, групи Ме.мз-11с
(номер курсу) (шифр групи)

Обрамець Максим Вікторович

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Організація міжнародного бізнесу за стратегією імпортозаміщення» затверджена наказом по університету від «10» листопада 2022 року №1057-VI_
2. Термін подання студентом закінченої роботи «12» грудня 2022 року
3. Мета кваліфікаційної роботи. Розроблення основних напрямів та інструментів реалізації стратегії імпортозаміщення машинобудівних підприємств Сумської області.
4. Об'єкт дослідження є процеси формування стратегії імпортозаміщення у промисловому секторі через використання комплексного підходу, а саме: зовнішнього (політики держави) та внутрішнього (створення кластеру).
5. Предмет дослідження є економічні відносини, які виникають при формуванні стратегії імпортозаміщення на українському підприємстві ТОВ «СЕНСІ» як один із факторів розбудови вітчизняного виробництва.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах Звітів ТОВ «СЕНСІ», статей щодо створення Кластеру у Сумському регіоні, внутрішніх документах реалізації стратегії Імпортозаміщення, законодавчих актів та навчальних посібників.
7. Орієнтовний план кваліфікаційної магістерської роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети

Розділ 1 Теоретичні засади впровадження імпортозаміщення на виробничих підприємствах (вересень – жовтень)

У розділі 1

- 1.Провести сутнісно-змістовну характеристику імпортозаміщення підприємств України
- 2.Розглянути стратегії імпортозаміщення промислової політики України
3. Аналіз міжнародного досвіду промислової політики імпортозаміщення країн світу

)

Розділ 2 Передумови та методологія формування стратегії імпортозаміщення на виробничому підприємстві (жовтень – листопад)

У розділі 2

1. Характеристика виробничого підприємства ТОВ «СЕНСІ»
2. Розгляд спроби впровадження кластерної політики як елемента стратегії імпортозаміщення у Сумському регіоні

Розділ 3 Формування стратегії ефективного імпортозаміщення ТОВ «СЕНСІ»

У розділі 3

1. Організація міжнародного бізнесу через формування дієвої моделі імпортозаміщення на ТОВ «СЕНСІ» (листопад – грудень)
2. Розглянути переваги створення виробничого кластеру як елемента моделі імпортозаміщення в Сумському регіоні
3. Розглянути критерії оцінки ефективності програми імпортозаміщення у Сумському регіоні

8. Консультації з роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Галинська Ю.В		
2	Галинська Ю.В.		
3	Галинська Ю.В.		

9. Дата видачі завдання: «16» вересня 2022_року

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ НА ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	8
1.1. Стратегії імпортозаміщення як курс формування промислової політики України	8
1.2 Міжнародний досвід промислової політики імпортозаміщення країн світу	13
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2 ПЕРЕДУМОВИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ НА ВИРОБНИЧОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	18
2.1. Характеристика виробничого підприємства ТОВ «СЕНСІ»	18
2.2 Впровадження кластерної політики як елемента стратегії імпортозаміщення	23
Висновки до розділу 2	28
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОГО ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ ТОВ «СЕНСІ»	29
3.1 Організація міжнародного бізнесу через формування дієвої моделі імпортозаміщення на ТОВ «СЕНСІ»	29
3.2. Створення виробничого кластеру як елемента моделі імпортозаміщення в Сумському регіоні	34
3.3 Критерії оцінки ефективності програми імпортозаміщення у Сумському регіоні	38
Висновки до розділу 3	42
ВИСНОВОК	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	45

ВСТУП

Активізація інтеграційного розвитку імпортозаміщення для промислового сектору розширює можливості щодо міжнародної взаємодії з кожним роком все більше. Залучення ресурсів, необхідних для імпортозаміщення виробництва та виготовлення високоякісної вітчизняної продукції може збільшити виробничий потенціал промислового сектору за рахунок отримання додаткових економічних благ, а з іншої сторони створила потужне конкурентне становище для вітчизняних виробників. На сьогодні річна частка витрат українців на імпортні товари поступово наближаються до 1 трлн грн. У 2019 році офіційно було придбано на \$37,5 млрд, у 2020 році – \$39,2 млрд, а у 2 півріччі 2021 року – вже \$22,5 млрд. В той же час частка вироблених у країні споживчих товарів у торговельній мережі чітко фіксують тенденцію до збільшення імпорту товарів за останні 10 років. Вироблення вітчизняних товарів скорочується, що негативним чином відображається на кон'юктурі товарів та розвитку національної економіки в цілому. Тому досліджена тема є досить актуальною та носить практичний характер.

В роботі розглянуто передумови та необхідність створення стратегії імпортозаміщення в Сумському регіоні на прикладі промислових підприємств області. Був проаналізований метод створення кластера промислових підприємств, як елементу стратегії імпортозаміщення та доведено його ефективність.

Мета дослідження Розроблення основних напрямів та інструментів реалізації стратегії імпортозаміщення машинобудівних підприємств Сумської області.

Для досягнення мети в роботі наведені наступні **дослідницькі завдання**:

- дослідити характерні риси відкритості економічної системи держави;
- визначити сутність імпортозаміщення як окремий вид розбудови конкурентного ринку товарів;
- визначити необхідність державного регулювання стратегії імпортозаміщення в економіці України;

- визначити становище ТОВ «СЕНСІ» у системі національних та зарубіжних ринків;
- сформувані основні положення стратегії імпортозаміщення на підприємстві;
- визначити оцінку ефективності імпортозаміщення.

Об'єктом дослідження є процеси формування стратегії імпортозаміщення у промисловому секторі через використання комплексного підходу, а саме: зовнішнього (державної підтримки) та внутрішнього (створення кластеру).

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають при формуванні стратегії імпортозаміщення на українському підприємстві ТОВ «СЕНСІ» як один із факторів розбудови вітчизняного виробництва.

Дослідження проблематики імпортозаміщення закордонної продукції на товари національного виробництва створило потребу в застосуванні як загальнонаукових, так і спеціальних методів пізнання. Ці методи дозволяють комплексно знайти вирішення поставлених завдань і визначити шляхи удосконалення економічної діяльності підприємств. Логіко-семантичним методом визначили поняття «імпортозаміщення» та «стратегія імпортозаміщення».

Методологічною основою дослідження також є історичний, логічний і системний підхід. Абстрактно-логічний метод було використано при рахунку системи показників для оцінення впливу внутрішніх, а також зовнішніх факторів на стан компанії та ефективності діяльності промислової галузі; метод порівняння використовувався при розумінні механізу формування стратегії імпортозаміщення; використання статистичного методу дозволило відобразити основні показники економічної діяльності компанії та галузі.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ НА ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

1.1 Стратегії імпортозаміщення як курс формування промислової політики України

Освоєння внутрішніх ринків дає додаткові переваги у зовнішній торгівлі, але водночас з'являються проблеми економічної незалежності та безпеки. Надходження великої кількості товарів на споживчий ринок, де ще не сформовані конкурентоспроможне внутрішнє виробництво, важелі та регулятори керування імпорту і підтримки продукції місцевого виробництва, зменшують конкурентоспроможність вітчизняних товарів перед імпортом.

Дія механізму державної політики імпортозаміщення спрямована на створення інституціонального середовища для діяльності вітчизняних підприємств та розвитку вітчизняного виробництва тих товарів, які ввозяться в країну з-за кордону. Нарощення вітчизняного виробництва фармацевтичних препаратів, текстильних товарів, побутової хімії, харчової продукції, транспортних засобів повинно відбуватися не лише на основі використання наявних в країні внутрішніх ресурсів (природних, матеріальних, трудових), але й створення «інституціонального ресурсу» (комфортні «правила гри»), який дозволить розширити і технологічно оновити імпортозамінне виробництво вже функціонуючих підприємств та заохотить іноземних виробників налагодити виробництво товарів в Україні.

Прямим результатом ефективної політики імпортозаміщення є зростання частки товарів, виготовлених на території країни, в загальному обсязі внутрішнього споживання. Проте ці досягнення значною мірою зумовлене імпортозаміщенням на ринку фінансів, трудових ресурсів та інтелектуального капіталу, елементів матеріально-технічної бази, інноваційних ресурсів, елементів інституційного середовища [61].

Зростання вітчизняного виробництва та створення умов для розвитку вітчизняних підприємств сприятиме зниженню таких загроз економічній безпеці,

як: недостатній рівень доданої вартості у промисловому виробництві, про що свідчить частка переробної промисловості у загальних обсягах реалізованої промислової продукції (65%), яка не відповідає критеріям безпеки (70%); застаріла матеріально-технічна база і високий ступінь зношеності основних фондів (58,1% у 2016 р. при граничному значенні 35%); зниження індексу промислового виробництва по відношенню до 2010 р. з 114,3% у 2011 р. до 88% у 2015 р. і до 92,4% у 2017 р. [5], скорочення частки вітчизняних товарів у загальних обсягах оптового товарообороту (з 66,5% у 2010 р. до 44,5% у 2016 р. [6]). Згідно результатів проведеного дослідження, у короткостроковому періоді відбулося зниження рівня зовнішньоекономічної безпеки України, про що свідчить зменшення інтегрального показника з 0,871 у 2016 р. до 0,818 у 2017 р. Така негативна тенденція зумовлена швидшим зростанням обсягів імпорту порівняно із обсягами експорту. Так, за даними Державної служби статистики України у 2017 р. експорт українських товарів становив 43,27 млрд дол. США, імпорт – 49,6 млрд дол. Порівняно із 2016 р. експорт збільшився на 19%, імпорт – на 26,4%, а негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами у 2017 р. становило 6,3 млрд дол., що удвічі більше порівняно з попереднім роком (-2,9 млрд дол.) [10]. Відповідно, коефіцієнт покриття імпорту експортом у 2017 р. знизився до 0,87 порівняно з попередніми роками (0,92 у 2016 р. та 1,01 у 2015 р.) [62].

Імпортозаміщення є важливим напрямом державної структурної політики, метою якого є покращення співвідношень вітчизняного виробництва, імпорту та продажу на внутрішньому ринку товарів і послуг, що реалізується шляхом стимулювання розвитку і зміцнення конкурентоспроможності реального сектору економіки, «розумного» стримування імпорту, збільшення обсягів експорту товарів і послуг, покращення торговельного балансу країни [7].

З огляду на низьку ймовірність покращення індикаторів виробничої та зовнішньоекономічної складових безпеки, які залежать від обсягів вітчизняного виробництва товарів, за умов збереження існуючого інституціонального середовища діяльності товаровиробників, реалізацію заходів політики

імпортозаміщення вважаємо одним з ключових чинників зміцнення економічної безпеки України.

Загострення кризових явищ в економіці України, суттєве знецінення національної валюти та, відповідно, значне здорожчання імпортованих товарів спричинили необхідність імпортозамінного зростання економіки, зокрема у галузі промисловості, яка протягом всіх усієї незалежності України перебуває у глибокому занепаді через неспроможність продукції вітчизняних підприємств промисловості гідно конкурувати з більш дешевими імпортованими аналогами, несприятливість вітчизняної системи оподаткування, нестача на підприємствах України необхідного обладнання та устаткування, великі обсяги імпорту товарів, що були у вжитку та ін.

За окремими оцінками експертів, від 50% до 80% вітчизняних підприємств промисловості вимушені працювати за давальницькими схемами, виробляючи сучасні товари на експорт, тоді як внутрішні споживачі галузі купують переважно неякісні товари вітчизняного виробництва, а більш дешеві імпортовані товари, які найчастіше вироблені, порівняно з вітчизняними товарами, з матеріалів нижчої якості.

Сьогодні, ні в кого не виникає сумніву, що стимулювання економічного зростання слід пов'язувати, насамперед, з державною промисловою політикою – цілісною та скоординованою системою заходів державних органів влади, направленою на розвиток промисловості в цілому та окремих її галузей, що підкріплюється відповідними механізмами реалізації (стимулювання, регулювання та контроль через відповідні інститути держави та ринку), спрямованими на розв'язання стратегічних і тактичних завдань реального сектора: зростання обсягів та зміну структури промислового виробництва, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та окремих її галузей, тощо.

Починаючи з середини XIX ст. і до сьогодні, розвинуті країни активно використовують промислову політику для розбудови своїх економік. Проте

моделі та засоби такої політики зазнали кардинальних змін насамперед через зміну поглядів на роль держави у стимулюванні економічних перетворень.

Питання про роль держави у економічному розвитку завжди залишалось найбільш актуальним та дискусійним як в теорії, так і на практиці. Відтак домінування тих чи інших поглядів на кожному етапі розвитку національних економік визначало ту чи іншу стратегію поведінки держави відносно власних економічних суб'єктів. Змінювалися й функції держави відповідно до появи нових внутрішніх і глобальних викликів (адже на функції держави впливають не стільки її класові характеристики, скільки нові умови й чинники існування сучасної цивілізації: екологія, ядерне озброєння, демографічні, сировинні та інші глобальні проблеми) [10].

Експортно-орієнтована модель – спрямована на всебічне стимулювання виробництва, чия продукція призначена в основному для експорту. Серед засобів стимулювання експортних галузей використовують інструменти як «жорсткої», так і «м'якої» моделей промислової політики. Модель імпортозаміщення передбачає розвиток внутрішнього ринку за рахунок власного виробництва. Ця модель заснована на ідеї протекціонізму національного виробника і в ній домінують інструменти з арсеналу «жорсткої» промислової політики.

Інноваційна модель промислової політики поєднує у собі позитивні риси як експортної моделі, так і моделі імпортозаміщення та при цьому позбавлена їхніх негативних рис. Інновації зумовлюють якісні позитивні зміни як виробничо-технологічного та організаційно-управлінського, так і соціально-трудоного потенціалів, забезпечуючи їхнє безперервне відтворення. Для успішної реалізації інноваційної моделі промислової політики держава має взяти на себе значні витрати щодо створення інноваційної та інформаційної інфраструктури, підготовку наукових кадрів, організацію системи ефективного захисту інтелектуальної власності й трансферу технологій, страхування ризиків інноваційної діяльності [63]. Тобто держава повинна створити умови, за яких виникне попит на власні нововведення, а прибутковість інноваційної сфери буде принаймні не меншою за прибутковість інших сфер. При цьому, в ідеальному

варіанті результатом повино бути вироблення товарів, що можуть бути імпортозамінниками та відповідати світовим вимогам якості. Як свідчить досвід, на практиці розглянуті моделі у чистому вигляді не використовуються. Зазвичай держава поєднує декілька моделей, залежно від тих цілей і пріоритетів, які вона ставить перед собою [14]. Відповідно, проблема реалізації політики імпортозаміщення товарів промисловості в системі напрямів економічного зростання України – одна з першочергових. Можливість реалізації політики імпортозаміщення промислової продукції в Україні широко висвітлюють науковці, вітчизняні виробники О.В. Болотна та Т.Ф. Ларіна зазначають, що поняття «політика імпортозаміщення» дослідниками найчастіше вивчають як комплекс методів і заходів сприяння створенню власних виробництв продукції в країні для досягнення політичних, соціальних та економічних цілей держави [15].

Більшість промислових підприємств, не мають чітких стратегічних завдань. Для них характерне інтуїтивне прийняття рішень та планування системи збуту і, наслідок, занепад головних вітчизняних підприємств. Саме такий стан галузі цілому обумовлює необхідність формування новітніх підходів до реалізації стратегічних завдань підприємств.

Стратегічне управління відіграє вирішальну роль у діяльності підприємства, а саме:

- в умовах загострення конкурентної боротьби стратегічна орієнтація діяльності підприємства є одним з вирішальних факторів виживання та процвітання;
- стратегічне планування (як функція стратегічного управління) дозволяє адекватним чином відреагувати на фактори невизначеності і ризику, властиві зовнішньому середовищу.

Для того, щоб організація найкращим чином реагувала на вплив зовнішнього середовища, її система управління має бути побудована на обґрунтованих принципах [16]. Виробничі потужності багатьох промислових підприємств використовуються лише на пів сили з причини обмеженості збуту основної продукції. Цей фактор впливає на витрати виробництва та ціну техніки. У таких умовах підприємствам галузі слід знаходити нові вигідні напрями для

диверсифікації своєї діяльності [17]. В першу чергу диверсифікація діяльності промислового підприємства дає можливість у формуванні замкнутого циклу виробництва та підвищення конкурентоздатності випускаємої продукції та комплектуючих через здатність до варіації та контролю якості та собівартості. Така стратегія є взаємопов'язуючою, тобто дозволяє знизити ціну продукції та збільшити прибутки.

Для розвитку вітчизняної економіки застосування стратегій диверсифікації промисловими підприємствами має велике значення. Новітні стратегії диверсифікації виробництва є інструментом руху капіталу між галузями в рамках однієї держави, забезпечення імпортозаміщення, створення умов демонополізації економічних процесів, створення нових робочих місць, розвитку самого виробництва та оптимізації галузей промислового значення, створення замкнутих циклів виробництва в рамках вітчизняної економіки, зниження ризиків економічного та політичного дисбалансу у світі, залучення інвестицій, необхідних для створення промислових груп та технологічних комплексів. При цьому вагомим фактором впливу на впровадження стратегій диверсифікації виробництва є зменшення залежності від постачання вузлів, деталей та комплектуючих з інших країн та покращення торговельного балансу вітчизняної економіки [63].

1.2 Міжнародний досвід промислової політики імпортозаміщення країн світу

У міжнародній практиці та науковій літературі до цього часу не сформувалися єдині підходи щодо класифікації моделей промислової політики, незважаючи на досить широкий інструментарій, оскільки різні дослідники використовують різні критерії чи ознаки для визначення тієї чи іншої моделі. Єдине в чому схожі результати науковців, що промислова політика кожної країни спрямована, перш за все на розвиток власного виробництва у галузях економіки та впровадженн, за можливості, стратегій імпортозаміщення.

Зазначимо, що в різних країнах світу накопичено як позитивний, так і негативний досвід формування та реалізації промислової політики. Позитивним

досвідом характеризується реалізація промислової політики Японії, основною концепцією розвитку якої стала відмова від використання зарубіжних технологій на користь створення власних. Серед основних причин такої переорієнтації промислової політики були: 1) посилення економічних проблем країни та високі темпи інфляції, спричинені енергетичною кризою. У цих умовах радою зі структури промисловості було запропоновано нову концепцію розвитку промисловості країни, орієнтовану на зменшення залежності країни від імпорту нафти та сировинних ресурсів, орієнтуючись на створення умов для розвитку наукомістких галузей. Для реалізації цієї мети Міністерство економіки, торгівлі і промисловості використовує «прямі» методи структурної політики – селективні галузеві програми, структурну переорієнтацію промисловості, антимонопольне регулювання [20].

Стратегічними промисловими секторами визначені напівпровідники, суднобудування, автомобілебудування, металургія, легка промисловість. До основних інструментів промислової політики Південної Кореї належить державна підтримка пріоритетних галузей через реалізацію регіональних програм розвитку промислового виробництва.

Державна промислова політика США виступає головним чинником підтримки технологічного лідерства американської промисловості [21]. Держава надає змогу галузям і підприємствам американської промисловості проводити модернізацію у формі виведення значної частини активів у країни з дешевими трудовими ресурсами. При цьому на території США залишаються ланки відтворювального ланцюга, які пов'язані з виробництвом високотехнологічних компонентів і забезпечують залежність партнерів від промисловості США. Водночас розвиток промисловості неможливий без створення нових знань. США є лідером експорту ліцензій на відкриття, винаходи й нові розробки. Це призводить до залежності інших країн від США у галузі науки й техніки, лідерства США у конкурентоспроможності. При цьому експорт ліцензій доповнюється вивезенням наукомістких виробництв [63].

У міжнародному розподілі праці державна промислова політика США спрямована на підтримку ролі світової дослідницької лабораторії та випробувального полігону. У США вважається доцільним виробництво тільки унікальних товарів, які через різноманітні обставини неможливо виробляти в інших країнах, або товарів, вироблених за новітніми технологіями, які не мають світових аналогів. Слід зазначити, що сьогодні уряд США офіційно не визначає завдання промислової політики, проте основні напрями її розвитку фактично визначені у сприянні зростання конкурентоспроможності промисловості, завоюванні внутрішнього та експансії зовнішніх ринків промислових товарів, збалансованому розвитку промисловості в регіонах країни. Традиційно США при здійсненні промислової політики використовують «непрямі» методи (податкову, грошово-кредитну, експортну політики). Основними інструментами промислової політики виступають інноваційна, інвестиційна та структурна антикризова політики [23].

Також позитивним досвідом реалізації промислової політики характеризуються країни Західної Європи. Західна Європа вважається історичним центром промислової революції та ініціатором початку індустріалізації. Основний принцип сучасної промислової політики країн Західної Європи – забезпечити існування глобально конкурентоспроможної, інноваційної й ефективної промисловості. У цьому контексті заслуговує на увагу досвід Франції. Розвиток промислової політики Франції започатковано наприкінці 1940-х років, коли урядом було прийнято рішення щодо децентралізації промислових підприємств з регіону Парижа на тлі скорочення загальної чисельності населення країни. Серед причин такої адміністративної централізації був недостатній рівень транспортного сполучення між провінціями Франції, оскільки основні шляхи сполучення на той час були побудовані лише у напрямку столиця – провінція – столиця, що призвело до концентрації владних, культурних, фінансових установ і організацій та промислових підприємств саме у Парижі [30].

Згідно з Державною стратегією розвитку промислових секторів Франції до 2020 р. головними напрямами промислової політики в умовах глобальної

конкуренції та науково-технічного розвитку є збереження і розвиток ключових секторів промисловості (автомобілебудування, ядерні та космічні технології, еко-галузі, індустрія моди).

Державна промислова політика в Німеччині носить комплексний характер та спрямована на створення сприятливих умов для сталого розвитку найперспективніших галузей промисловості. Уряд Німеччини послідовно відмовляється від протекціоністських заходів підтримки промисловості, керуючись принципами соціальної ринкової економіки, відповідно до яких держава обмежується створенням рамкових умов для успішного розвитку промисловості. Також йдеться про створення для підприємств та їхніх працівників умов для чесного та прозорого ведення конкуренції на міжнародних ринках. Головною метою промислової політики Німеччини є сприяння економічному зростанню, забезпечення зайнятості населення, створення умов для розвитку інновацій, залучення інвестицій у промислове виробництво. З метою захисту вітчизняного виробника використовуються адресні допомоги та так зване субсидування промисловості майбутнього. Пряме державне втручання є винятком і застосовується вкрай рідко. Відповідальність за конкурентоспроможність продукції, що випускається, покладено на самих виробників. Розвиток конкуренції є одним з пріоритетів німецької політики у сфері підтримки промисловості. Сучасна ефективна промислова політика Німеччини полягає у створенні передумов для розвитку інновацій та конкурентоспроможного виробництва [25].

Головна мета сучасної промислової політики Великобританії спрямована на підвищення конкурентоспроможності і розвиток науково-технічного потенціалу заради досягнення стійких темпів зростання економіки і продуктивності праці.

Основними інструментами промислової політики є заходи державної підтримки (реалізація регіональних проектів та програм розвитку пріоритетних галузей промисловості), важелі інноваційної, інвестиційної, грошово-кредитної, податкової та бюджетної політик. Реалізацією цієї політики займається Міністерство торгівлі і промисловості. Його основними завданнями є:

забезпечення максимального використання можливостей у науково-технічних і технологічних сферах, допомога у розвитку підприємництва та інновацій, формування прозорості і ефективної правової бази для справедливої конкуренції [26]. Промислова політика Італії спрямована на реалізацію заходів щодо розвитку конкурентоспроможного бізнес-середовища, стимулювання досліджень і промислових інновацій, новітніх технологій, боротьбу з контрафактною продукцією, підтримку розвитку мікро-, малих і середніх підприємств.

Висновок до розділу 1

Отже, головна мета державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових засад для ефективного покращення, розвитку і використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення удосконалення та впровадження сучасних екологічно-чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництво та реалізації нових та вдосконалених видів конкурентноспроможної продукції. Створена система теоретичних підходів та методів які є основою ефективного формування стратегії імпортозаміщення промислових підприємств.

РОЗДІЛ 2 ПЕРЕДУМОВИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ НА ВИРОБНИЧОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Характеристика виробничого підприємства ТОВ «СЕНСІ»

Компанія «СЕНСІ» - український розробник і виробник широкої лінійки нафтогазового обладнання для стиснення природного та попутного нафтового газу (ПНГ), а також компресорних станцій, призначених для роботи на різних середовищах у різних кліматичних умовах. Понад 25 років підприємство має досвід розробки та виробництва обладнання, має власний інженерно-конструкторський центр, завод у м. Суми та виробничі складальні підприємства у країнах СНД. Пр цьому вартість виробництва обладнання на 30% нижча ніж європейські аналоги.

Підприємство сертифіковане в системі менеджменту якості ISO 9001:2015 та вироблені ТОВ «СЕНСІ» поршневі компресори визнані такими, що відповідають вимогам американського Стандарту API STANDARD 618 для застосування в газовій, нафтовій та хімічній промисловості. Продукція має сертифікати відповідності вимогам Митного союзу та експлуатується в багатьох країнах СНД.

Кожен компонент виробляемого обладнання та обладнання загалом спроектовані за допомогою тривимірного моделювання з розрахунком впливів на них навантажень з метою виявлення похибок на етапі проектування.

ТОВ «СЕНСІ» - спеціаліст з компресорів високого тиску та автомобільних газонаповнювальних станцій (АГНКС). Підприємство створено у 1993 році. Сьогодні штат основних співробітників фірми – 77 осіб. Виробничі площі складають 5000 м² і включають механічну ділянку (25 одиниць металообробного обладнання), слюсарно-складальну ділянку, аргонно-зварювальну ділянку, ділянку складання систем автоматики та управління, випробувальний стенд. Конструкторський відділ компанії розробляє технічну документацію у сучасних системах проектування.

Компанія спеціалізується у таких напрямках:

- розробка, виробництво та постачання газового та повітряного компресорного обладнання, в тому числі для АГНКС та установок стиснення попутного нафтового газу (ПНГ), на базі оппозитних поршневих компресорів виробництва СЕНСІ: 4ГМ2,5, 2ГМ2,5, 2ГМ6 та компресорів провідних зарубіжних компаній IODM 115, IODM 70 фірми Delta Compresion SRL (Аргентина); NP, FG (Італія); LMF (Австрія);
- проведення шефмонтажних та пусконаладжувальних робіт, гарантійне та слегарантійне обслуговування;
- розробка, виробництво та постачання систем управління технологічними процесами та промисловими лініями, систем автоматизації та управління АГНКС та установок стиснення ПНГ, компресорних та насосних станцій;
- розробка, виробництво та постачання апаратів повітряного та водяного охолодження для підприємств хімічної та харчової промисловості;
- ремонт насосного та компресорного обладнання, постачання до нього запасних частин.

Вироблене компанією обладнання успішно експлуатується на території України та країн СНД. ТОВ «СЕНСІ» пропонує постачання обладнання АГНКС із широким діапазоном вхідного тиску. Спільно із системами підготовки газу обладнання АГНКС може встановлюватись на малодобітних газових свердловинах місцевого значення, свердловинах з видобутку шахтного метану з вугільних пластів та нафтових свердловинах із попутним метаном. Для монтажу станції достатньо підключити її до газової та електричної мережі.

Станції АГНКС працюють в автоматичному та напівавтоматичному режимах. Система автоматики забезпечує контроль параметрів станції, автоматичне увімкнення та вимкнення, а також автоматичне відключення станції при виході параметрів за допустимі межі. Можливість поставки із системою автоматики обладнання, яке дозволяє здійснювати віддалений контроль за роботою станції через GPRS з'єднання та має системи SMS оповіщення сервісної

служби компанії. При цьому компанія здійснює весь комплекс робіт з впровадження АГНКС та компресорного обладнання: постачання обладнання, монтаж, пусконаладжувальні роботи, гарантійне обслуговування, сприятимемо проектування станції, консультуванню замовників, виконання проектних робіт з прив'язування обладнання до місцевості, консультування замовників. Крім лінійки компресорів підприємство виробляє унікальну для України Систему Транспортного Віртуального газопроводу.

Система Транспортного Віртуального газопроводу - це комплекс обладнання для компримування, підготовки та завантаження природного газу в автомобільний транспорт (ПАГЗ) з подальшим розвантаженням та подачею в газотранспортну систему (далі – «комплекс») - призначений для забезпечення транспортування природного газу за допомогою пересувних автогазовозів від родовища до споживача за відсутності необхідного для цього газотранспортної системи у місці розташування родовища.

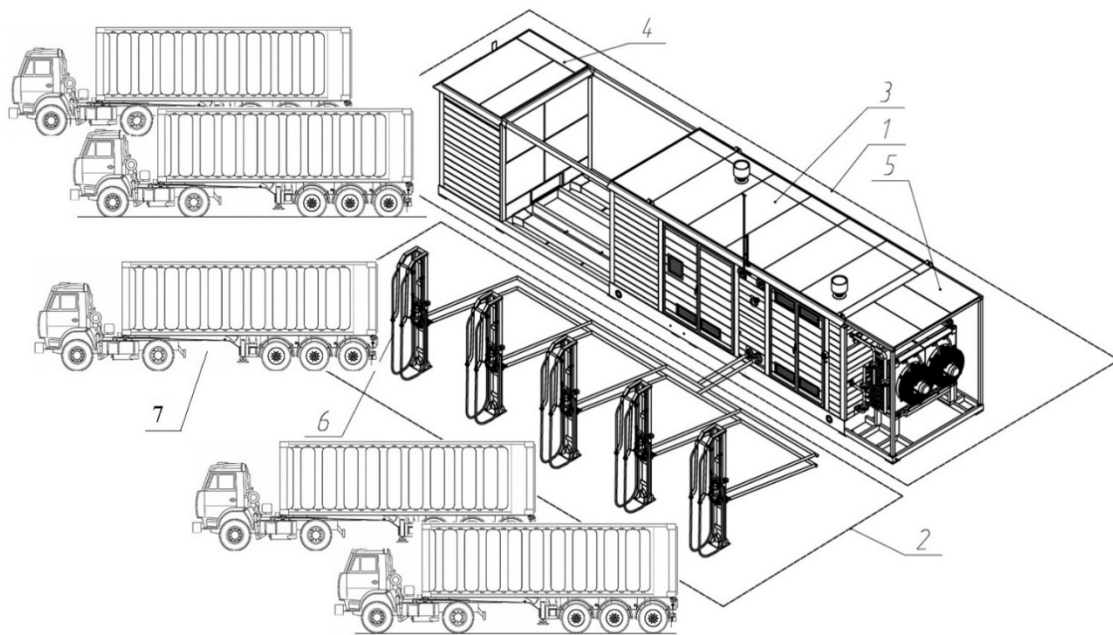
Конструкція ПАГЗ забезпечує можливість демонтажу-монтажу балонів для їх періодичного огляду з мінімальними витратами праці. Цей процес складається з кількох етапів:

- стиснення попередньо очищеного природного газу із свердловин з початковим надлишковим тиском на вході в установки комплексу від 1,5...1,7 МПа до 25,0 МПа;
- підготовка газу (осушення) до завантаження в ПАГЗи;
- завантаження в ПАГЗ з тиском 25,0 Мпа;
- розвантаження з ПАГЗів до газотранспортної системи з тиском не менше 7,5 МПа до випорожнення балонів до тиску 0,5 МПа.

Система Транспортного Віртуального Газопроводу забезпечує виконання наступних операцій:

- заправлення ПАГЗ до тиску 24,5 МПа на газонаповнювальній компресорній станції;
- зберігання стисненого газу;
- транспортування стиснутого газу;

- видача газу споживачеві (мал 1).

Мал. 1 - Система транспортного віртуального газопроводу

Мал.2 - Пересувний автогазозаправник у системі віртуального газопроводу.

Також підприємство виробляє системи підготовки, очищення та осушення природного та попутного нафтового газу.

Мал.3,4 - Системи підготовки, очищення та осушення природного та попутного нафтового газу.

Продукція ТОВ «СЕНСІ» оснащується сучасними САУК із сенсорними моніторами на елементній базі провідних світових виробників. САУК може реалізовувати комплексні рішення від простих локальних систем управління до організації АРМ та зв'язку із системами верхнього рівня. Крім того, за технічним завданням Замовника, виготовляються та поставляються системи автоматичного

керування для технологічних процесів, промислових ліній, компресорних та насосних установок.

Мал.5 – Система автоматики управління та контролю (САУК)

За останні 10 років підприємством було виготовлено та поставлено замовникам понад 100 компресорних станцій з різними системами підготовки газу.

2.2 Впровадження кластерної політики як елемента стратегії імпортозаміщення на прикладі Сумської області

Історично склалося так, що основою економіки на Сумщині є машинобудівна промисловість – важлива сфера зайнятості населення та бюджетоутворювальна галузь. Аналіз статистичних даних показав, що, незважаючи на ряд політичних та економічних проблем, з якими експортоорієнтована промисловість Сумщини зіштовхнулася за останні п'ять років, вона має розвинений виробничий потенціал і, як і раніше, займає місце в першій десятці областей України з економічного потенціалу. Однак проблемою є те, що сьогодні нерентабельно утримувати великі машинобудівні підприємства на Сумщині через неавантаженість виробництва та простоювання виробничих

площадок. Усе це призводить до скорочення робочих місць та недоотримання доходу в міському бюджеті. Як наслідок, висококваліфіковані працівники залишають область, а іноді й країну, що призводить до дефіциту висококваліфікованих кадрів у машинобудуванні. Тому існує нагальна потреба в запровадженні політики підтримання економічного розвитку регіону, а саме машинобудівної галузі як фундаменту економіки Сумщини [11].

Світові економісти розглядають два методи щодо політики економічного розвитку регіонів: метод залучення економічної активності приватних підприємств у бажаному напрямку з використанням принципів ринкової економіки та метод досягнення цілей промислової політики аж до обмеження вільної економічної діяльності окремих підприємств. Водночас втручання держави зводиться до тих випадків, коли проблеми не можуть бути вирішені в рамках ринкових принципів (екологічні питання, надмірна або недостатня концентрація підприємств та ін.). Однак у суспільстві ринкової економіки зазвичай найбільш дієвими є ті методи стимулювання активності підприємств у бажаному напрямку, які не суперечать ринковим принципам, а, швидше, використовують їх для досягнення таких цілей, як активізація регіональної економіки внаслідок розвитку інфраструктури слаборозвинених регіонів, нівелювання перешкод шляхом надання субсидій і податкових засобів стимулювання [12]. Світовий досвід показує, що ця модель полягає у створенні нової регіональної промисловості на основі технологічних ідей регіональних науково-дослідних центрів, а також активізації регіону через розвиток підприємств, які потенційно можуть створювати агломераційні об'єднання за територіальною ознакою. Досвід подібних агломератів був використаний ще в 1945 році в Японії. Для виходу з економічного кризового становища в Японію був запрошений відомий американський економіст професор Е. Демінг, який поклав в основу концепції розвитку регіонів 14 принципів, які увійшли в історію як принципи Демінга. Підходи вченого дозволили створити конкурентні зони, що формують співпрацю всередині зон і конкуренцію між ними. Перші взаємодії сприяли формуванню нового мотивованого переходу як до якості, так і до

зростання продукції, пріоритетів освіти і науки щодо вирішення поставлених завдань.

Сформовані господарські агломерації залучають банки, логістичні компанії, вітчизняних постачальників устаткування і деталей. Також після формування господарської агломерації настає черга кластерної політики, завдання якої – зробити локаційні організації інноваційно активними. Яскравим прикладом створення ефективного використання кластерного підходу в інноваційній діяльності є Кремнієва долина в США. На її території функціонують близько 90 тисяч компаній, ряд дослідницьких центрів, кілька передових університетів. У рамках цього проекту вдалося забезпечити плідний інтелектуальний та кадровий обмін між дослідницьким співтовариством і реальним бізнесом.

В Україні ще у 2008 р. багато науковців запропонували проект концепції кластерної політики розвитку країни, в якій основою підвищення конкурентоспроможності національної економіки розглядали регіональні виробничі кластери. В. Ільчук та І. Лисенко розглядають кластеризацію як ефективний засіб модернізації продуктивних сил проблемних регіонів та обґрунтовують доцільність формування кластерів на основі налагодження взаємодії між владою, громадою, промисловими парками і наукою. Досить детально обґрунтовані підходи як до формування нових, так і до вдосконалення вже існуючих кластерів у праці М.О. Кизима [11].

Як зазначає О. М. Тищенко, основною перевагою формування кластерів є те, «що вони дозволяють бізнесу та регіону розвиватися не за інерцією, а формуючи стратегію».

Офіційне визначення кластера вперше виникло у 2000р. в рамках Міжнародної конференції з інноваційної політики та технологій. Класичним є визначення М. Портера, який трактував кластер як «сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозв'язаних компаній, спеціалізованих постачальників послуг, фірм у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств із стандартизації, торговельних об'єднань) в певних сферах, що конкурують, але водночас і

проводять спільну роботу». Ці підприємства утворюють виробничі ланцюги, орієнтовані на конкретний продукт. Об'єднання відбувається зазвичай навколо великого базового підприємства. Іншими словами, до сфери промислового виробництва залучають саме підприємства малого й середнього бізнесу. Великі компанії, що мають досвід роботи в тій чи іншій галузі, повинні «пустити» їх у свій бізнес, зрозуміло, на конкурсній основі.

Науковці зазначають, що підприємства в кластері повинні бути пов'язані або вертикально (ланцюг покупок і продажів), або горизонтально (додаткові вироби й послуги, використання подібних спеціалізованих витрат, технологій чи інститутів тощо) та являють собою форму мережі в межах географічної локалізації. Таким чином, кластер являє собою об'єднання за географічною ознакою підприємств, що має на меті отримання переваг у процесі спільної партнерської діяльності. З огляду на те, що в Україні чітко виражена регіональна локалізація окремих галузевих виробництв, застосування кластерної концепції може сприяти інтенсифікації спільної діяльності в рамках взаємодії бізнесу та влади.

На відміну від інших форм партнерства в економіці кластер має такі особливості:

- наявність фасилітатора, підприємства або групи підприємств, що є ядром кластера;
- локалізація суб'єктів господарювання, що є учасниками кластера;
- координація взаємодії підприємств-учасників у межах виробничих програм, інноваційних процесів, основних систем управління, контролю якості тощо.

Кластер може містити в собі стратегічні альянси підприємств та університетів, дослідницьких установ, технологічних брокерів, консультантів тощо. Зарубіжний досвід формування кластерів доводить можливість та відзначає необхідність залучення влади до процесів кластеризації, яка створює умови для розвитку кластерних ініціатив та підтримує розвиток цих структур. Необхідність та доцільність такої взаємодії довели ще Ецковіц і Лейдесдорф (1995) у праці «Концепція потрійної спіралі взаємовідносин університету та індустрії», що

тлумачить перехід від домінуючої галузевої та урядової діади в індустріальному суспільстві до зростаючої тріадичної залежності між університетом – бізнесом – владою. Теза потрійної спіралі визначає провідну роль науки, бізнесу та влади при розробленні інноваційних об'єднань для створення конкурентоспроможного продукту.

Кластери як інтегровані об'єднання сприяють консолідації зусиль не лише суб'єктів господарювання, а й науки та влади. Консолідація з наукою сприяє запровадженню прогресивних технологій у промислове виробництво та розвитку нових видів промислової діяльності, структурно-технологічній модернізації промисловості. Знаннєві ресурси є важливим джерелом одержання конкурентних переваг для промислових підприємств. Усвідомлюючи важливість постійного пошуку нових знань в умовах глобальної економіки, кластери все частіше зосереджуються навколо інноваційно-активних підприємств, які формують ядро кластера та сприяють трансферу інновацій до інших учасників кластера.

У 2016–2017 роках було проведено дослідження на машинобудівних підприємствах Сумської області, що були потенційними учасниками кластерного альянсу. Дослідження проводили за методом Делфі і визначали необхідність та потенційну готовність кожного підприємства до участі в кластері. Всього брало участь 15 організацій, зокрема й університети. Також визначали роль держави як одного з учасників кластерного об'єднання. У результаті всі учасники підтвердили необхідність створення Кластера в машинобудівній галузі, однак не всі були готові брати участь у його формуванні. Таким чином залишилося 7 підприємств та університет як фундатор наукової бази для Кластера. Доведена необхідність створення кластерів у машинобудівній галузі Сумської області та проведені дослідження «експертним методом» сприяли розробленню основного завдання, а саме «Пропозицій із розроблення плану імпортозаміщення компресорного устаткування, що застосовується в різних галузях економіки України». Тобто основною метою створення Кластера є об'єднання виробничих і науково-технічних потенціалів підприємств та організацій Сумської області, що успішно

працюють, для отримання додаткового синергетичного ефекту від їх діяльності у вигляді створення сприятливих умов економічного розвитку регіону.

Висновок до розділу 2

В умовах сьогодення проваджувати та розвивати політику імпортозаміщення , даже за допомогою держави, досить складно на будь якому підприємстві. Єдиним виходом є створення об'єднання виробничих і науково-технічних потенціалів підприємств та організацій Сумської області. Так, об'єднуючи інтереси та виробничі потужності підприємства можуть диверсифікувати ризики та більш ефективно реалізовувати інноваційні проекти. Крім того, у процесі кооперації інтересів підприємства можуть отримати синергетичний ефект від їх діяльності у вигляді створення сприятливих умов економічного розвитку регіону.

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОГО ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ ТОВ «СЕНСИ»

3.1. Організація міжнародного бізнесу через формування дієвої моделі імпортозаміщення на ТОВ «СЕНСИ»

Сьогодні дуже гостро стоїть питання імпортозаміщення в різних галузях економіки України. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України розробило та направило на розгляд і погодження проект Стратегії державної політики у сфері імпортозаміщення та диверсифікації постачань за імпортом товарів і послуг для потреб стратегічних галузей промисловості. Стратегія визначатиме курс формування та реалізації державної політики, пріоритетів та напрямів, послідовності дій у сфері імпортозаміщення на довгостроковий період – до 2030 року. Одна з головних цілей стратегії - забезпечення вільного доступу національних розробників і виробників продукції оборонного призначення до міжнародних ринків товарів, робіт і послуг військового призначення та подвійного використання, що дозволить збільшити постачання з альтернативних зовнішніх каналів. Також завданням стратегії є стимулювання використання науково-технічного та виробничого потенціалу стратегічних галузей промисловості для створення і виробництва ефективних замінників товарів і послуг, що імпортуються, збільшення виробничих потужностей. При цьому розробці Стратегії міністерство орієнтувалося на необхідність зміцнення економічного потенціалу та забезпечення потреб безпеки й оборони України.

Ще у 2021 році Президент України В. Зеленський затвердив Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України. Стратегія реалізується у три етапи. На першому етапі (2021-2022 роки) передбачається виконання завдань, визначених у пріоритетних напрямках розвитку ОПК, розробка та затвердження комплексного плану реформування оборонно-промислового комплексу. Другий етап (2023-2024 роки) передбачає реалізацію проєктів і планів розвитку оборонних підприємств. На третьому етапі (2025-2030 роки) продовжуватиметься освоєння нових технологій, що забезпечать зниження використання імпортої

продукції ОПК. Також триватиме диверсифікація, технічне переозброєння й розвиток науково-виробничої бази підприємств оборонних галузей промисловості [11]. Застосування політики протекціонізму з боку держави є важливим чинником успіху імпортозаміщення на рівні підприємств, вона може проявлятися в наданні пільгових кредитів, спрощенні системи податкового навантаження, субсидуванні, фінансуванні НДДКР, тощо.

При цьому модель трансформації країни, що розвивається, як правило, реалізують економічно відсталі держави. Її ключовий елемент – індустріалізація як основний засіб подолання економічної відсталості й скорочення розриву з індустріально розвиненими державами. Така стратегія у свій час була з успіхом реалізована в нових індустріальних країнах . Загалом ця модель на практиці може набувати двох основних форм – експортної орієнтації та імпортозаміщення. Модель економічної реконструкції була успішно реалізована в країнах Західної Європи та Японії після Другої світової війни . Аналіз світового досвіду реалізації стратегії імпортозаміщення дозволив узагальнити комплекс мотивів, що супроводжували цей процес, а саме: нарощування промислового та технологічного потенціалу вітчизняних підприємств, розвиток внутрішнього ринку, зниження впливу факторів зовнішньої кон'юнктури. Виходячи з цього необхідно зазначити, що політика імпортозаміщення має ґрунтуватися на певних умовах, які б забезпечили її успішну реалізацію (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 - Показники оцінки ефективності реалізації стратегії імпортозаміщення

Показник	Методика розрахунку
<i>на мікрорівні</i>	
Коефіцієнт імпорту залежності виробництва, натуральний	Питома вага на іменованій імпортних деталей видів сировини необхідних для виробництва промислових товарів у загальній кількості найменування деталей (видів сировини та матеріалів)
Коефіцієнт імпорту залежності виробництва, вартісний	Відношення загальної вартості імпортних деталей сировини загальної вартості всіх деталей сировини, формують капіталізацію вартість виробу
Фактичний коефіцієнт імпорту покриття, натуральної	Співвідношення кількості вітчизняних деталей (видів сировини та матеріалів), використовуваних для виробництва промислового виробу та кількість імпортних деталей (видів сировини та матеріалів)
Фактичний коефіцієнт імпорту покриття,	Співвідношення вартості вітчизняних деталей (видів

вартісний	сировини та матеріалів), використовуваних для виробництва промислового виробу та вартості імпортованих деталей (видів сировини та матеріалів)
Потенційний коефіцієнт імпорту покриття, фактичний	Співвідношенні кількість вітчизняних деталей (видів сировини та матеріалів), можливих до заміни при виробництві промислового виробу та кількість імпортованих деталей (видів сировини та матеріалів)
Потенційний коефіцієнт імпорту покриття, вартісний	Співвідношення вартості вітчизняних сировини та матеріалів можливих заміни при виробництві промислового виробу та вартості імпортованих деталей (видів сировини та матеріалів)
Коефіцієнт імпортозаміщення, натуральний	Співвідношення кількість вітчизняних деталей (видів сировини та матеріалів), що використовуються для виробництва промислового виробу та загальної кількості деталей (видів сировини та матеріалів)
Коефіцієнт імпортозаміщення, вартісний	Співвідношення вартості вітчизняних деталей (видів сировини та матеріалів), що використовуються для виробництва промислового виробу та загальної вартості деталей (видів сировини та матеріалів).
<i>на макро- і мезо- рівні</i>	
Коефіцієнт імпортного навантаження	Співвідношення вартості співвідношення обсягу імпорту даного виду промислової продукції та величини ВВП (або ВРП)
Коефіцієнт імпортного пріоритету	Співвідношення темпів зміни імпорту даного виду промислової продукції та темпів зміни експорту даного виду промислової продукції

Результати розрахунків показників оцінки ефективності реалізації проекту імпортозаміщення для підприємства представлені в таблиці 3.2

Коефіцієнти розглядались як інструмент підтримки прийняття рішень керівництвом підприємства щодо зниження імпорту залежності підприємства.

Аналіз даних показав:

- залежність підприємства від імпортованих постачальників елементів виробництва товару складає 53,5 % у натуральному вираженні та 50,9% у вартісній оцінці, що свідчить про досить високий рівень імпорту залежності його виробництва;

- співвідношення вітчизняних та імпортованих деталей в даний час дорівнює приблизно 1,74:1;

(коефіцієнт імпортопокриття) в результаті реалізації проекту імпортозаміщення дане співвідношення зміниться та складе 1: 2,1; у вартісному вираженні співвідношення вітчизняних та імпортованих деталей до та після реалізації проекту становить 1,4 : 1 і та 1 : 4,13. Відповідно що говорить про можливість зниження

імпорто залежності виробництва при реалізації аналізованого проекту. В результаті реалізації проекту значення коефіцієнта імпортозаміщення підвищитися до на 17.4 % у вартісному вираженні.

- Таблиця 3.2 - Результати розрахунку показники оцінки ефективності реалізації проектів імпортозаміщення ВАТ «СЕНСІ»

Показники	Результат
Коефіцієнт імпортозалежності виробництва, натуральний	0,535
Коефіцієнт імпортозалежності виробництва, вартісний	0,509
Фактичний коефіцієнт імпорту покриття, натуральний	0,498
Фактичний коефіцієнт імпорту покриття, вартісної	0,512
Потенційної коефіцієнт імпорту покриття, фактичний	2,1
Потенційної коефіцієнт імпорту покриття, вартісний	4,13
Коефіцієнт імпортозаміщення, натуральний	
- до реалізації проекту	0,266
- після реалізації проекту коефіцієнт (прогнозовані дані)	0,643
Коефіцієнт імпортозаміщення, вартісний	
- до реалізації проекту	0,260
- після реалізації проекту коефіцієнт (прогнозовані дані)	0,745

Відповідно до зазначеної вище ієрархії оцінювання та ступеню вкладення інноваційних потенціалів у промисловості можна провести оцінку ефективності реалізації проектів імпортозаміщення на макрорівні.

Дослідження спрямовано на виявлення рівня імпорту залежності окремих промислових підприємств в Сумському регіоні, що в майбутньому дає нам можливість говорити про політику виробничої кооперації через різні форми (наприклад кластерна форма) для ефективною реалізації стратегії імпортозаміщення. Для проведення такого аналізу можливе використання запропонованого вище методичного інструментарію. розрахунку показників ефективності реалізації політики імпортозаміщення відповідно до даної методики

(Таблиця 3.3). Всі статистичні дані були взяті зі звітів підприємств у відкритих джерелах. Таким чином можна провести оцінку показників імпортозалежності всіх підприємств, які використовують у своєму виробництві імпортні деталі, сировину, матеріали як у Сумському регіоні, так і в Україні в цілому.

Таблиця 3.3 – Оцінка показників імпортозаміщення на підприємствах Сумського регіону.

Показник	2019	2020	2021 (до лютого)
ТОВ «ТРІЗ»			
Коефіцієнти імпортного навантаження	0,723	0,734	0,698
Коефіцієнти імпортного пріоритету	0,801	0,856	0,812
Коефіцієнт імпортозаміщення товару (устаткування)	0,205	0,342	0,243
Коефіцієнт цінової переваги	0,903	0,965	0,923
ТОВ «Насостехкомплект»			
Коефіцієнти імпортного навантаження	0,823	0,802	0,765
Коефіцієнти імпортного пріоритету	0,804	0,832	0,867
Коефіцієнт імпортозаміщення товару	0,365	0,356	0,321
Коефіцієнт цінової переваги	0,803	0,765	0,821

В цілому можна констатувати що рівень імпортої залежності вище зазначених промислових підприємств залишається високим. Як показали результати розрахунку проекти, що фактично реалізуються, і заміщення вже дозволяють отримати відчутний економічний ефект як на рівні окремого промислового підприємства так і на рівні Сумського регіону в цілому. Використання даної методики показало, що: 1. редставлений інструментарій є

досить ефективним для прийняття обґрунтованих управлінських рішень пов'язаних з розробкою заходів щодо реалізації проектів імпортозаміщення в промисловості; 2. реалізація стратегії імпортозаміщення потребує об'єднання зусиль підприємств Сумщини для подолання залежності від імпортованих складових у промисловості регіону. Таким об'єднанням може бути створення кластеру промислових підприємств малих форм. При цьому ми акцентуємо увагу саме на участі у кластері малих та середніх підприємств, виключаючи внутрішню конкуренцію та лобіювання інтересів крупних підприємств.

Таким чином реалізація концепції імпортозаміщення в реальному секторі промисловості базується на структурному ієрархічному представленні процесу управління інноваційним потенціалом мікро мезо та макрорівні, а також взаємозалежності оцінок ефективності проектів. з виробництва продукції здатність поєднувати імпортовані аналоги на кожному з зазначених рівнів.

3.2. Створення виробничого кластеру як елементу моделі імпортозаміщення в Сумському регіоні

Для реалізації стратегії імпортозаміщення ТОВ «СЕНСІ» було запропоновано створити кластер, який би був додатковим гарантом щодо реалізації виробничої стратегії підприємства.

Промисловими кластерами може вважатися сукупність промислових підприємств, що функціонують на території одного або кількох регіонів України та вибудовуються за принципом територіально-виробничих комплексів, що формуються з метою зміцнення коопераційних зв'язків, підвищення рівня локалізації продукції, реалізації інвестиційних проектів та нарощування випуску імпортозамінної та експортно-орієнтованої продукції [12].

Кластери дозволяють визначати кожному технологічному переділі потреби учасників у конкретній номенклатурі продукції грошовому і натуральному висловлюваннях і дозволяють спрогнозувати її у існуючий і потенційний попит.

Можливості промислових кластерів:

- джерело нових інвестиційних проектів;

- імпортозаміщення;
- локалізація виробництва комплектуючих та обладнання загалом;
- зниження собівартості та (або) покращення характеристик обладнання;
- освоєння нових видів продуктів;
- розширення географії збуту продукції, вихід на нові ринки.

Основна мета реалізації Програми імпортозаміщення через створення кластерів полягає у побудові ефективної та результативної співпраці органів влади з виробниками та розробниками компресорного обладнання для реалізації завдань політики інноваційного розвитку, енергозбереження та підвищення енергетичної ефективності, у тому числі:

- підвищення енергетичної безпеки держави за рахунок сприяння створенню та розвитку вітчизняних виробництв машинобудівного обладнання, що відповідає сучасним стандартам та вимогам до якості та надійності;
- сприяння інноваційному розвитку та модернізації підприємств вітчизняної машинобудівної промисловості;
- формування на території України конкурентного ринку машинобудівного обладнання.

Основні завдання програми:

- стимулювання розвитку на території України конкурентного ринку сучасного машинобудівного обладнання;
- стимулювання розвитку комплексної галузевої інноваційної інфраструктури;
- стимулювання розвитку та вдосконалення технологій виробництва, випуску нових видів обладнання;
- удосконалення нормативно-технічної бази та методичного забезпечення взаємодії з виробниками обладнання;

- зниження вартості компресорного обладнання, що закуповується Україною, за рахунок імпортозаміщення та підвищення рівня локалізації його виробництва;
- підвищення інформаційної відкритості закупівельної діяльності в Україні.

Об'єднання виробничих та науково-технічних потенціалів успішно працюючих підприємств та організацій Сумської області з метою отримання додаткового синергетичного економічного ефекту від їх діяльності – головне завдання створення кластера, успішне вирішення якого визначить рівень його перспективності для розвитку регіону.

Поточний стан розвитку кластера

Сумської регіон володіє інноваційно-активними та динамічно-розвивальними підприємствами у сфері машинобудування, що мають високий науково-технічний потенціал та розвинені виробничі бази. Дані підприємства можуть успішно працювати та розвиватися у сфері імпортозаміщення. Відмінною особливістю їхньої діяльності є значний науково-технічний потенціал у розвитку виробництва продукції для нафтогазового комплексу та хімічної промисловості [11].

Такими підприємствами Сумського регіону є:

Учасники кластера:

ТОВ «ТРИЗ»

ТОВ «СЕНСІ»

ТОВ ІВП «Турбомаш»

ТОВ «Насостехкомплект»»

ПНВП «АКАМ»

НПФ «Грейс-інжиніринг»

ТОВ «Механика Плюс»

Освітні установи та НДІ:

ПАТ «Укрхімпроект»

ВАТ «ВНДІАЕН»

Метою реалізації кластерної політики є забезпечення швидких темпів економічного зростання та зростання економіки за рахунок підвищення конкурентоспроможності підприємств, постачальників устаткування, комплектуючих, спеціалізованих виробничих і сервісних послуг, які створюють територіально-виробничі кластери [12].

У структурі розуміння кластерної політики взаємопов'язані промислова, регіональна політики, політика підтримки малого бізнесу, по залученню іноземних і внутрішніх інвестицій, новітні способи, освітня та інші політики. Реалізація кластерної політики характеризує собою проведення заходів, спрямованих на усунення недоліків, що заважають встановленню взаємовигідних зв'язків між учасниками кластера.

До числа проблем, які слід вирішити в рамках розвитку більшості типів кластерів, відносять:

— мала кількість інформації для організації і створення окремих кластерів та компетентних очільників, які були б готові не тільки генерувати саму ідею створення кластера, але і здійснювати її на практиці;

— низьку активність влади і бізнесу щодо вивчення і подолання проблем, що стоять на шляху реалізації кластерних ініціатив, через що вони рідко стають предметом обговорень на семінарах, круглих столах, конференціях, публікаціях і в ЗМІ, де можна було б поділитися своїм баченням суті проблем і шляхів їх вирішення;

— відсутність нормативно-правової підтримки роботоспроможності кластерів.

— недостатнє фінансове забезпечення кластерного розвитку.

— відсутність практичної частини кластеризації.

— повільність наукового розвитку та досліджень.

Кінцевою метою реалізації кластерної політики є збільшення продуктивності та активність інноваційного характеру підприємств, які є в складі кластеру, зростання інтенсивності розвитку малих і середніх підприємств, активізація залучення прямих інвестицій, запровадження прискореного соціально-економічного розвитку країни.

Тому є перелік позитивних явищ ,таких як:

—зростання та розвиток міст-агломерацій, що створюються під впливом кластеризації.

—прискорене створення інфраструктурного та кадрового потенціалу.

—конкурентноспроможність на ринку праці.

—адаптація до новітніх вимог ринку.

—злагоджена робота бізнесу, громадянськості, науки та влади.

В результаті попереднього аналізу сильних та слабких сторін розвитку кластерної політики у промисловому комплексі, можна зробити висновок, що конкурентною перевагою Сумського регіону є досить високий науково-виробничий та кадровий потенціал, який, за відповідних зусиль уряду та промислової бізнес-спільноти, дозволяє реалізувати можливість залучення інвестицій у промислові галузі, у тому числі у кластер компресорного машинобудування Сумського регіону, провести прискорену технологічну модернізацію та забезпечити інноваційність розвитку.

Створення кластера компресорного машинобудування дозволить завдяки взаємодії наукової та виробничої сфер діяльності, а також додатковому розвитку промислової кооперації та державної підтримки, забезпечити випуск інноваційної продукції імпортозамінного характеру, сприяти вирішенню державних завдань підвищення ефективності економіки країни, створити в регіоні додаткову кількість нових робочих місць. Одночасно існують потенційні можливості швидкого освоєння нових продуктів та технологій імпортозамінного характеру. При цьому можливе також і перенесення готових технологій та продуктів у стислий термін на територію регіону [11].

3.3 Критерії оцінки ефективності програми імпортозаміщення у Сумському регіоні

Основним очікуваним результатом реалізації цієї Стратегії імпортозаміщення через Програму створення кластерів є збільшення частки компресорного обладнання, що випускається вітчизняними виробниками та

характеризується високим ступенем локалізації виробництва на території України, у загальному обсязі закупівель обладнання для потреб економіки України та ЗЕД.

У зв'язку з цим як критерії оцінки ефективності реалізації Програми використовуються такі показники:

- обсяг додаткового виробництва конкурентоспроможної продукції (виконання робіт, надання послуг) організаціями – учасниками кластеру;
- обсяг додаткових податкових надходжень до консолідованого бюджету області від організацій – учасників Кластера;
- кількість створених робочих місць під час реалізації спільних (кластерних) проектів організаціями – учасниками Кластера;
- обсяг продукції, виробленої в рамках кластера за допомогою механізмів аутсорсингу та субконтрактації;
- рівень розвитку коопераційних зв'язків організацій – учасників Кластера: відношення обсягу виробництва продукції організаціями – учасниками кластера з використанням схем аутсорсингу та субконтрактації до загального обсягу виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг організаціями – учасниками Кластера.
- темпи зростання обсягу виробництва (виконання робіт, надання послуг) організаціями – учасниками Кластера;
- збільшення частки вітчизняного обладнання у закупівлях за рахунок бюджетних коштів та коштів державних компаній стосовно 2019 року;
- підвищення рівня локалізації виробництва компресорного обладнання на території України;
- приріст числа впроваджених у виробництво інноваційних продуктів та технологій, розробка яких велася в рамках спільних проектів підприємств

Кластера до обсягу імпортного обладнання по відношенню до попереднього року (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3 - Основні напрямки імпортозаміщення в Україні

Група обладнання	Частка вітчизняного обладнання у закупівлях державних підприємств	
	2019	2024
Основне обладнання		
Загальнопромислові компресори для стиснення повітря	12%	90%
Компресори для перекачування газу ДКС, ДПА та ін.	16%	
Азотні компресорні установки	6%	
Компресорні установки для технологічних газів	18%	
ЗІП для компресорного обладнання	13%	
Модернізація динамічного обладнання	6%	70%

Основними напрямками та інструментами реалізації програми імпортозаміщення є

- розробка методологічного та нормативно-правового забезпечення процесів імпортозаміщення та локалізації виробництва обладнання;
- контроль та організація закупівельної діяльності підприємств в Україні з урахуванням забезпечення виконання цільового показника щодо збільшення частки закупівлі вітчизняного обладнання;
- взаємодія з виробниками компресорного обладнання з питань імпортозаміщення;
- впровадження інновацій у технології виробництва компресорного обладнання.

Очікувані напрями державної підтримки і спів дії імпортозаміщення:

- державні закупівлі;
- митно-тарифне регулювання;

- стандартизація;
- нові механізми державної підтримки;
- державні субсидії.

Напрямки підтримки кластерів машинобудування:

- придбання технологічного оснащення для обладнання;
- закупівля програмного забезпечення;
- оплата відсотків за кредитами на будівництво (реконструкцію) виробничих будівель та закупівлю обладнання (70% ставки за кредитним договором);
- оплата лізингових платежів за обладнання (не більше ніж 15% вартості обладнання без ПДВ);
- виготовлення та випробування прототипів та дослідних партій продукції;
- розробка конструкторської документації, технологій та технологічних процесів;
- придбання технологічного оснащення для обладнання;
- проведення вимірювань, випробувань, виготовлення прототипів;
- реєстрація та захист об'єктів інтелектуальної власності;
- сертифікація продукції, робіт та послуг.

Державна підтримка імпортозаміщення повинна здійснюватись відповідно до діючих та розроблюваних державних програм України. Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України розробило та направило на розгляд і погодження проект Стратегії державної політики у сфері імпортозаміщення та диверсифікації постачань за імпортом товарів і послуг для потреб стратегічних галузей промисловості. Стратегія визначатиме курс формування та реалізації державної політики, пріоритетів та напрямів, послідовності дій у сфері імпортозаміщення на довгостроковий період – до 2030 року.

Фінансування заходів щодо імпортозаміщення має здійснюватись у межах бюджетних асигнувань, передбачених у рамках державних програм України.

Висновки до розділу 3

Результати проведеного аналізу діяльності промислового підприємства Сумської області, їх техніко-економічного стану дозволили визначити необхідність впровадження стратегії імпортозаміщення через комплексний похід. Підтримка держави та створення кластеру промислових підприємств в Сумському регіоні сприятимуть імплементації стратегії імпортозаміщення та розвитку всього регіону в цілому. Також в роботі наведено основні напрямки імпортозаміщення, проведено оцінку ефективності програми імпортозаміщення на ТОВ«СЕНСІ» та інших підприємствах.

ВИСНОВОК

Безумовною перевагою використання стратегії імпортозаміщення визначено можливість досягнення незалежності країни від несприятливих умов зовнішньоекономічної діяльності. Дослідження показало, що більшість країн на конкретному етапі свого розвитку використовували політику імпортозаміщення для того, щоб захистити певні галузі до моменту досягнення ними достатнього рівня конкурентоспроможності на світовому ринку. Серед основних негативних наслідків імпортозаміщення для країн з низьким рівнем економічного розвитку виділено: ризик збільшення дефіциту платіжного балансу, потреби в нових кредитах через незначне зростання експорту; посилення інфляційних процесів і залежності від надходження іноземного капіталу внаслідок зростання державних витрат на підтримку конкретних галузей у межах політики імпортозаміщення; створення неефективних і застарілих продуктів, які є неконкурентоспроможними на міжнародному ринку, через відсутність конкуренції в результаті протекціоністської політики держави, що суттєво знижує, а в багатьох випадках знищує стимули до технологічних і організаційних інновацій. Головною метою державної інноваційної політики являється створення соціальноекономічних, організаційних і правових засад для ефективного покращення, розвитку і використання науково-технічного потенціалу країни при імпортозаміщенні. Так, об'єднуючи інтереси та виробничі потужності підприємства можуть диверсифікувати ризики та більш ефективно реалізовувати інноваційні проекти.

Світовий досвід показує, що модель імпортозаміщення полягає у створенні нової регіональної промисловості на основі технологічних ідей регіональних науково-дослідних центрів, а також активізації регіону через розвиток підприємств, які потенційно можуть створювати агломераційні об'єднання за територіальною ознакою.

Об'єднавши виробничих та науково-технічних потенціалів успішно працюючих підприємств та організацій Сумської області з метою отримання додаткового синергетичного економічного ефекту від їх діяльності – головне

завдання створення кластеру, успішне вирішення якого визначить рівень його перспективності для розвитку імпортозаміщення регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник / за заг. ред. І.В. Сіменко, Т.Д. Косової. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 384 с.
2. Андерсен Б. Бизнес-процессы. Инструменты совершенствования / Пер. с англ. С.В. Ариничева / Науч. ред. Ю.П. Адлер. М.: РИА «Стандарт и качество», 2003. 272 с.
3. Ареф'єва О.В., Побережна З.М. Організаційно-економічне забезпечення антикризового управління бізнес-процесами при реалізації реінжинірингу діяльності підприємства. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2020. № 4. С. 155-162.
4. Бавико О.Є., Бавико О.О., Козаков І.О. Організаційна оптимізація антикризового управління бізнес-процесами підприємства в умовах пандемії Covid-19. Ефективна економіка. 2020. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_12_13 (дата звернення 15.09.2021).
5. Багорка Д.А. Впровадження маркетингової концепції управління в практичну діяльність підприємств. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи» (28-29. 10.2021), ДДАЕУ. С. 34-37.
6. Боримська К.П. Оцінка ефективності інвестиційних проектів в системі контролінгу бізнес-процесів підприємства: проблеми безпеки бізнесу. Ефективна економіка. 2014. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_5_89. (дата звернення 15.09.2021).
7. Бурбело Н.О. Побудова процесної моделі управління для підприємства телекомунікаційної сфери. Збірник наукових праць «Економіка. Менеджмент. Бізнес». К.: Вид-во ДУТ. 2015. № 3 (13). С. 44-48. 94
8. Ван Д. Світові тенденції в управлінні бізнес-процесами підприємства. Бізнес Інформ. 2020. № 10. С. 407-412.
9. Вінничук О.Ю. Аналіз систем управління бізнес-процесами для малого і середнього бізнесу. Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка. 2012. Вип. 623-626. С. 311-317.
10. Всяких Е.И., Зуева А.Г., Носков Б.В., Киселев С.П. Практика и проблематика моделирования бизнес-процессов. Москва: ДМК Пресс, 2012. 246 с.
11. Галинська Ю.В., Живицький Д.О., Галинський Д. М., Кластеризація машинобудівних підприємств Сумської області як конвергенція бізнесу та науки. Вісник СумДУ . Серія «Економіка». Вип. 2019. – № 4. – С. 73-80. – DOI: 10.21272/ 1817-9215.2019.4-9.

12. Галинська Ю.В. Взаємодія видобувних підприємств України в умовах коопетиції / Ю.В. Галинська // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова Серія: Економіка, Одеса: Вид-во ОНУ ім. І. І. Мечнікова, 2017. - Том 22, Випуск 7(60). – С. 27-31.

13. Годзоев В.А. Особенности менеджмента в компаниях США. Экономика и менеджмент инновационных технологий. 2014. № 3. URL: <http://ekonomika.snauka.ru/2014/03/4315>. (дата звернення 15.09.2021).

14. Гончарова О. Реінжиніринг бізнес-процесів як метод процесного управління. ВІСНИК Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. 2013. С. 78-82.

15. Горлачук В.В., Яненкова І.Г. Економіка підприємства: [навчальний посібник]. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. 344 с.

16. Григорук П.М., Григорук С.С. Інформаційна модель процесу прийняття рішення. Актуальні проблеми економічної кібернетики: колективна наукова монографія. К.: ВД «Стилос», 2012. С. 154-171.

17. Данченко О.Б. Бедрій Д.О., Семко О.В. Огляд інформаційних технологій управління бізнес-процесами в організаціях. Управління розвитком складних систем. 2020. Вип. 44. С. 20-26. 95

18. Демиденко В.В. Управління бізнес-процесами як складова процесного підходу до управління підприємством. Ефективна економіка. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_45. (дата звернення 12.09.2021).

19. Демидова М.М., Багорка Д. А. Управління бізнес-процесами оптових торговельних підприємств. The economic comparative studies: theory, methodology, practice: International scientific conference (September 24-25, 2021. Kielce, Poland). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2021. 88 pages (pp. 55-60).

20. Дергачов Є.В., Фіщук К.О. Методичні підходи до аналізу та оптимізації бізнеспроцесів. Ефективна економіка. 2020. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_11_75 (дата звернення 14.09.2021).

21. Дубініна В.В. Раціоналізація управління бізнес-процесами підприємств: підходи та методи. Економічний простір. 2016. № 113. С. 124-135.

22. Болотна О.В. Політика імпортозаміщення як фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України / О.В. Болотна, Т.Ф. Ларіна // Бізнес-Інформ. – 2012. – № 10. – С. 23–25.

23. Пересадько Г. О.. Управління стратегіями диверсифікації промислових підприємств [Текст] : дисертація на здобуття наукового ступеня канд. економічних наук / Г. О. Пересадько ; Наук. кер. С.М. Ілляшенко. — Суми : СумДУ, 2008. — 254 с. — СумДУ.
24. Череп А. В., Лук'яненко Н. Е. Обґрунтування доцільності диверсифікації діяльності підприємств машинобудування. Таврійський державний агротехнологічний університет. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znptdau/2012_4/20-43.pdf
25. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації : монографія / Ю.В. Кіндзерський ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». — К., 2013. — 536 с.
26. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневський, Л.О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневського; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк, 2014. — 200 с.
27. Промислова політика посткризової економіки: кол. монографія / [Дейнеко Л.В., Якубовський М.М., Шелудько Е.І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л.В. Дейнеко; за ред. д-ра екон. наук, проф. М.М. Якубовського; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогноз. НАН України" — К., 2014. — 316 с.
28. Венгер В.В. Функції публічної влади: соціально-економічна сутність і напрями реалізації / В.В. Венгер // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 12. — С. 10–16.
29. Носирев О.О. Світовий досвід реалізації моделей промислової політики / О. О. Носирев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. — 2017. — Вип. 16(2). — С. 29–32. — С. 29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_16%282%29_8.
30. Ортіна Г.В. Зарубіжний досвід реалізації державної політики щодо стратегічного розвитку реального сектору економіки / Г.В. Ортіна // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2016. — № 3. — URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1102>.
31. Комогорцев А.В., Ферова И.С. Модели промышленной политики в контексте современных траекторий развития экономики / А.В. Комогорцев, И.С. Ферова // Библиотека Красноярского государственного университета. URL: http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles/0114692.pdf.
32. Должанський І.З. Конкурентоспроможність підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 384 с.

33. Дунаєв І.В. Торговельна політика / І.В. Дунаєв, В.Ю. Бабаєв. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ«Магістр», 2010. – 132 с.
34. Ілляшенко Н.С. Методичний підхід щодо обґрунтування доцільності реалізації інноваційних проектів / Н.С. Ілляшенко // Механізм регулювання економіки. – 2009. – №1. – С.184-193.
35. Коваленко Н.В. Забезпечення конкурентоспроможності національних підприємств у світовій економіці : монографія / Н.В Коваленко. – Донецьк : ДонДТУ, 2010. – 426 с.
36. Мазараки А.А. Теоретические и методологические основы формирования интеграционной стратегии предприятий / А.А. Мазараки, М.В. Босовская // Бизнес информ. – 2013. – №7 – С. 299-308.
37. Якубовський М. М. Реструктуризація промисловості як засіб подолання імпортової залежності економіки України [Електронний ресурс] / М. М. Якубовський // Національне господарство України: теорія та практика управління : зб. наук. праць. – К. : Ін-т економ. та прогноз. НАН України, 2011. – С. 100-112. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/NacGosp/index.html.
38. Федулова Л. Тенденції розвитку високотехнологічного сектору економіки України / Л. Федулова // Економіст. – 2009. – № 1(січень). – С. 34-41.
39. Еней Я.І. Політика імпортозаміщення як передумова інноваційного розвитку економіки України / Інноваційна складова сучасної економічної динаміки : колективна монографія [Електронний ресурс] / за ред. В.Ф. Беседіна, А.С. Музиченка. – Умань :ФОП Жовтий О.О., 2013. – 362 с. – Режим доступу : <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/652>.
40. Мазаракі А., Мельник Т. «Імпорт та перспективи імпортозаміщення в Україні» // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 6. – Ст. 5-15.
41. Мельник Т. Регулирование импорта в условиях экономического кризиса // Журнал европейской экономики. – 2011. – Том 10(№ 3). – С. 273
42. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку : монографія / [Кіндзерський Ю. В., Якубовський М. М., Галиця І. О. та ін.] ; за ред. Ю. В. Кіндзерського ;НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К., 2009. – 928 с.

43. Шуран І. Від спеціалізації до диверсифікації [Електронний ресурс] / І. Шуран // Соціально-економічні проблеми і держава. –2012. – Вип. 1(6). – С. 195-201. – Режим доступу : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12sivsdd.pdf>.
44. Якубовський М. М. Реструктуризація промисловості як засіб подолання імпортової залежності економіки України / М. М. Якубовський // Національне господарство України: теорія та практика управління : зб. наук. праць. – К. : Ін-т економ. та прогноз. НАН України, 2011. – С. 100–112.
45. Федулова Л. І., Шовкун І. А. Підходи до формування дієвої інноваційної стратегії України // Наука та інновації. – 2009. – Т. 5. – № 3. – С.5–15.
46. Федулова Л. І. Проблемність регіонів: особливості регіональної політики в умовах нової економіки / Л. І. Федулова, Н. Ю. Буга // Регіональна економіка. – 2008. – №3. – С. 31-41.
47. Фетисов Д. Д. Региональная экономика и управление : [учебник] / Д. Д. Фетисов, В. П. Орешин. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 416 с.
48. Халилов А. Э. Инвестиционно-инновационный механизм управления как фактор обеспечения устойчивого развития региона / А. Э. Халилов ; А. Э. Халилов // Економіка. Фінанси. Право. – № 8. – 2011. – С. 23-28.
49. Харт Д. А. Инновационные кластеры: основные идеи / Д. А. Харт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.innosys.spb.ru/?id=886>
50. Хасанов Р. Х. Реализация региональной промышленной политики с использованием кластерных подходов: [Електронний ресурс]. / Р. Х. Хасанов – Режим доступа: <http://www.pmjobs.net/art/7.doc>.
51. Хвесик М. А. Економіко-правове регулювання природокористування : [моногр] / М. А. Хвесик, Л. М., Горбач, Ю. П. Кулаковський. – К. : Кондор, 2004. – 524 с.
52. Хвесик М. А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів : [моногр] / М. А. Хвесик, В. А. Голян. – К. : Кондор, 2007. – 480 с.
53. Хлобистов Є. В. Екологічні чинники державної стратегії сталого економічного розвитку / Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія / Є. В. Хлобистов, О. М. Алимов, А. І. Даниленко, В. М. Трегобчук. – К.: Об'єднаний інститут, 2005. – економіки НАН України 540 с.
54. Хлобистов Є. В. Вдосконалення системи фінансування природоохоронних проектів / Є. В. Хлобистов // Регіональна економіка. 2003. – №4. – С. 203- 21

55. Хрущ Л. З. Оптимальна стратегія розвитку виробництва в регіоні з урахуванням екологічних вимог / Л. З. Хрущ // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №.1 – С. 268-272.

56. Цукерман В. А. Проблемы и возможности формирования кластеров как метода активизации инновационных процессов [Электронный ресурс]: (XIII Международная научно-практическая конференция „Проблемы и 191 перспективы инновационного развития экономики“) / Цукерман В. А. – Режим доступа: <http://uiis.com.ua/main/conf/76/>.

57. Чекаловец В. И. Предпосылки использования кластерной концепции в портовом хозяйстве Украины [Электронный ресурс] / В. И. Чекаловец, Н. Г. Гребенник, май 2009. — Режим доступа: <http://www.ei.com.ua/news/366895-predposylki-ispolzovaniya-klasternoj-koncepcii-v-portovom-hozhajstve.htm>

58. Четирбок М. Кластерна політика як метод активізації інноваційних процесів в регіонах / М. Четирбок // Науково-інноваційна політика в регіонах Беларусі : республіканська наук.-практ. конф., 19-20 жовтня 2005 р. : Тези доп. – Мн. : ДУ «БелІСА», 2005. – 100 с.

59. Чечелюк П. Кластер – не пресмыкательство перед западом, а новая инициатива в строительном бизнесе // Зеркало недели. – 2003.– №36.

60. Чижикова О. А. Экологический бизнес как направление реализации концепции устойчивого развития / О. А. Чижикова // Вісник Донецького національного університету Сер. В.: Економіка і право. – 2010. – Вип. 1. – С. 146-148.

61. Сутнісні характеристики процесу імпортозаміщення та його ролі в соціально-економічному розвитку [Электронный ресурс] — Режим доступа: http://visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_3_2018ua/26.pdf

62. Мультимедійна платформа іномовлення України [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2413564-u-derzstati-povidomili-pro-zrostanta-torik-eksportu-tovariv-do-es-na-30.html>

63. Венгер В.В. Світовий досвід реалізації моделей промислової політики [Электронный ресурс] — Режим доступа: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/2_2020/72.pdf